

УДК 339.97

Петкова Л.О., д.е.н., професор

Черкаський державний технологічний університет

СПЕЦИФІКА НАЦІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ

Статтю присвячено теоретичним та практичним проблемам розвитку країн-лідерів світової економіки. На основі аналізу базових показників визначені головні тренди глобального економічного зростання. В статті досліджені особливості участі країн G-7 та BRICS у забезпеченні світового економічного зростання в посткризовий період. Визначені специфічні особливості дії факторів економічного зростання провідних країн та країн із зростаючими ринками. Виявлено особливості участі різних груп країн в процесах транснаціоналізації, визначені ключові напрями політики підвищення міжнародної конкурентоспроможності.

Ключові слова: глобальне економічне зростання, структура та фактори економічного зростання, країни з емерджентними ринками

Petkova L.O.

THE FEATURES OF NATIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT IN THE TRANSNATIONALIZATION

The article investigates theoretical and practical problems of the leading actors in the global economic system. The main trends of global economic growth are analyzed using basic indicators. The authors explored how G-7 and BRICS ensure global economic growth in the post-crisis period. Specific characteristics of economic growth in the leading countries and emerging markets are identified. The participation of different groups of countries in the process of transnationalization determines key political tools which aim to strengthen international competitiveness.

Keywords: global economic growth, structure and factors of economic growth, emerging markets.

Петкова Л.Е.

СПЕЦИФИКА НАЦИОНАЛЬНОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ В УСЛОВИЯХ ТРАНСНАЦИОНАЛИЗАЦИИ

Статья посвящена теоретическим и прикладным проблемам развития стран-лидеров мировой экономики. На основе анализа базовых показателей определены главные тренды глобального экономического роста. В статье исследованы особенности участия стран G-7 и BRICS в обеспечении мирового экономического роста в посткризисный период. Определены специфические особенности действия факторов экономического роста развитых стран и стран с формирующимися рынками. Выявлены особенности участия групп стран в процессах транснационализации, определены ключевые направления политики повышения международной конкурентоспособности.

Ключевые слова: глобальный экономический рост, структура и факторы экономического роста, страны с формирующимися рынками.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Останні три десятиріччя розвитку світової економіки, особливо в контексті прискорення фінансової глобалізації, закладали передбачувані тренди гео економічної та геополітичної динаміки. Саме у зазначеній послідовності – гео економічні зрушення створювали якісну основу геополітичним трансформаціям. Як наслідок, в світовому економічному просторі поступово формувались нові центри – за їх роллю в світовій економіці, в структурі розподілу світового продукту, за впливом та участю в глобальному регулюванні. В гео економічній площині змагання розгорнулось між об'єднаною Європою, США та

Китаєм. Важливою складовою економічної конкуренції суб'єктів міжнародних економічних відносин стали процеси транснаціоналізації, що дозволяє країнам-лідерам достатньо ефективно реалізовувати національні бізнес-інтереси.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідження причин, наслідків, параметрів впливу глобалізації на світовий економічний простір достатньо повно знайшли відображення у працях класиків глобалістики – Броделя Ф., Валлерстайна І., Кочетова Е., Неклесси О., Фукуякми Ф., Хантінгтона С. [1-6], багатьох інших. Проблеми транснаціоналізації, зокрема в контексті країн, що розвиваються, досліджені в працях Дж. Даннінга, Ч. Кіндлебергера, Р. Вернона, К. Кодзими, Т. Озави, Я. Юхансона, Е. Айзенштейна, М. Шимаї, Р. Рамамутри, інших [7-11]. Між тим, залишаються актуальними проблеми дієвості та взаємодії ключових факторів (як економічного, так і політичного характеру) формування засад нового глобального устрою за умов посилення транснаціоналізації, що визначило мету та завдання даної статті.

Цілі статті. Ключовими цілями статті стали – встановлення передумов та особливостей соціально-економічного розвитку країн-лідерів глобального економічного зростання; оцінка рівня технологічності їх макроекономічної динаміки та зовнішньої торгівлі; визначення лідерських перспектив у процесі транснаціоналізації, що дозволить сформулювати засади прискороного економічного зростання та ефективності зовнішньоекономічної інтеграції для країн, що ставлять на меті підвищення міжнародної конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розглядаючи трансформацію геоекономічного простору в контексті «кількісних змін та якісних перетворень, що обумовлені складною взаємодією зовнішніх та внутрішніх факторів розвитку» [12], розглянемо найбільш суттєві зміни, що відбулись в системі світового господарства за період з 1990 р. Порівняння країн-лідерів економічного розвитку (а це 6 країн із G-7 та 4 країни із BRICS) у вказаний період відображає посилення економічних позицій країн із зростаючими економіками (табл. 1).

Таблиця 1

Показники рівня та якості економічного зростання країн-лідерів, 2012 р.

Країни	ВВП, млрд. дол. США	Частка відносно лідера	ВВП/на душу нас., дол. США, (поточні ціни)	Частка відносно лідера	Очікувана тривалість життя при народженні, років	Частка відносно лідера
США	16244,6	1,00	51749	1,00	79	1,00
Китай	8227,1	0,51	6091	0,11	75	0,95
Японія	5961,1	0,37	46731	0,90	83	1,05
Німеччина	3428,1	0,21	42625	0,82	81	1,03
Франція	2612,9	0,16	39772	0,77	83	1,05
Великобританія	2475,8	0,15	38920	0,75	82	1,04
Бразилія	2252,7	0,14	11340	0,22	74	0,94
Росія	2014,8	0,12	14037	0,27	70	0,89
Італія	2014,7	0,12	33837	0,65	83	1,05
Індія	1858,7	0,11	1503	0,03	66	0,84

Складено за даними: <http://data.worldbank.org/indicator>

Одночасно, структура та якість економічного зростання країн із зростаючими ринками залишається далекою від показників розвинутих країн. Так, перевага США щодо Китаю (перші дві позиції в списку) за абсолютним обсягом ВВП складає близько двох разів, тоді, як за показником середньодушового доходу – майже 8,5. Різниця із Бразилією, відповідно – 7,2 р. та 4,6 р., Росією – 8,1 р. та 3,7 р, Індією – 8,7 р. та 34,4 р. Можна стверджувати про суттєві відмінності розподілу та перерозподілу ВВП в

країнах BRIC, де значно вищий рівень рівномірності спостерігається у Бразилії та Росії. Між тим, в групі розвинутих країн відмічається суттєвий рівень конвергенції за соціально-економічними характеристиками, – при відриві лідера за абсолютним виміром ВВП в 2,7 разів від Японії до 8,1 р. від Італії, відмінності в рівнях середньодушового ВВП складають лише 1,1 – 1,6 рази. Іншими словами, розвинуті країни досягли високих значень рівномірності розподілу ВВП, що відображає соціальну спрямованість їх економічних моделей та пояснює високі рівні життя. Показово також, що соціально-економічна політика країн G-7 дозволила забезпечити показники очікуваного рівня життя населення від 79 років, що на 4 – 13 років перевищує відповідні значення країн BRIC.

Технологічна структура національних економічних систем, що є важливою характеристикою їх модерності та інноваційності, відображає дещо вищий рівень розвитку сфери послуг у розвинутих країнах. Так, якщо в структурі ВВП частка валової доданої вартості (ВДВ) промисловості країн G-7 коливається від 19 % у Франції до 31 % в Німеччині, то в групі BRIC коливається: 26 % у Бразилії та Індії, 36 % у Росії та 45 % у Китаї. Частка ВДВ послуг у структурі ВВП країн BRIC також є нижчою порівняно із середньою по G-7 (75,5 %) – від 45 % у Китаї до 68% в Бразилії.

Важливе значення для оцінки якісних характеристик економічного розвитку країн є структура та динаміка їх зовнішньоекономічної діяльності. Так, країни із зростаючими ринками часто нарощують свій експортний потенціал і мають вищі показники зовнішньоекономічної відкритості порівняно із розвинутими країнами. Крім традиційних причин обмеженості внутрішнього ринку та недиверсифікованої структури національної економіки, що обумовлюють посилення зовнішньоекономічної відкритості країн, в даному випадку визначальним стає прагнення максимізувати вигоди національного бізнесу від прискореної лібералізації, незважаючи на посилення зовнішньоекономічних викликів та погіршення стану національної безпеки. Щодо країн-лідерів глобального економічного зростання, їх частка зовнішньої торгівлі в структурі ВВП близька до усереднених значень розвинутих країн. Експортна та імпортна квоти в Китаї становлять відповідно 27% та 25 %; Бразилії – 13% та 14%, Росії – 29 % та 22 %, Індії – 24 % та 31 %. Більш суттєвими є відмінності в структурі експортно-імпортних операцій. Так, за обсягом високотехнологічного експорту відносно ВВП країни однозначним лідером в групі десяти є Китай – 6,1 %, значення цього показника в розвинутих країнах варіюється від 5,3 % в Німеччині до 0,9 % у США. При цьому, за абсолютними значеннями високотехнологічного експорту США (148,8 млрд. дол.) зберігає друге місце після Китаю (505,6 млрд. дол.). Решта країн із зростаючими ринками відстають – Індія, 0,7 %, Бразилія та Росія – по 0,4 % високотехнологічного експорту в структурі ВВП. Тим самим, формуються перспектива не лише кількісного, але якісного лідерства Китаю за окремими складовими економічного зростання, проти сировинної спрямованості зовнішньоекономічної спеціалізації Бразилії та Росії.

З посиленням ролі країн із зростаючими ринками у світовому господарстві, відбуваються зміни в міжнародних інвестиційних потоках (рис. 1,2). Розподіл прямих іноземних інвестицій між групами країн на тлі низьких процентних ставок країн із розвинутою економікою, відображає підвищення уваги інвесторів до перспективних зростаючих ринків в періоди глобальної економічної стабільності та зростання. Так, в 2010-2012 рр., сумарні обсяги ввезення ПІІ до країн, що розвиваються постійно зростали, перевищивши на кінець періоду обсяги ввезення ПІІ до розвинутих країн (45,2; 44,5 та 52,0 % від загального обсягу). Серед 20 країн-лідерів ввезення ПІІ в 2012 р. першість утримували США, 168 млрд. дол. США; друге місце – Китай, 121 млрд.

дол. США; третє – Гонконг (Китай), 75 млрд. дол. США, четверте – Бразилія, 65 млрд. дол. США, дев'яте – Росія, 51 млрд. дол. США, 15 – Індія, 26 млрд. дол. США [13].

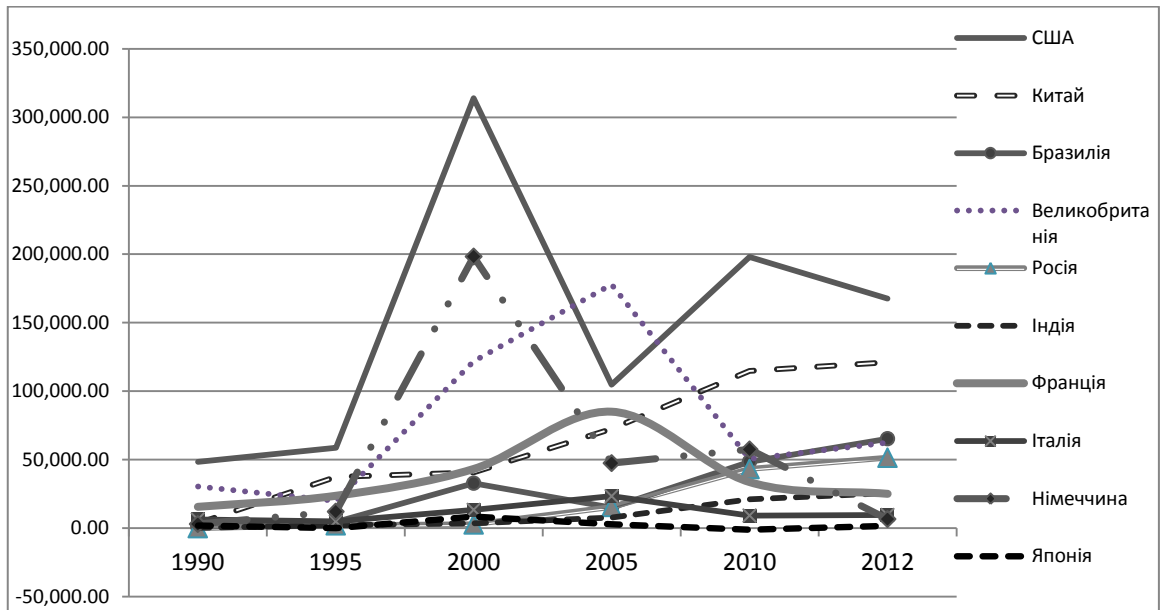

Рис. 1. Обсяги залучених ПІІ, 1990-2012, млн. дол. США.

Паралельно посилюється інша тенденція руху прямих іноземних інвестицій – їх відтік із зростаючих ринків, що відображає зростаючу роль відповідних країн у світовому інвестиційному просторі. Станом на 2012 р. обсяг ПІІ із країн, що розвиваються, склав 30,6 % їх загального обсягу.

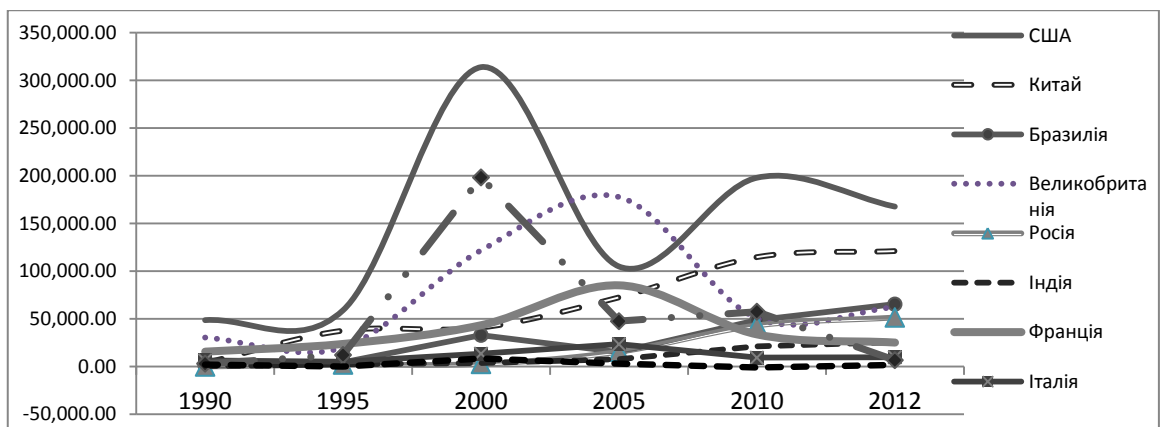

Рис. 2. Обсяги експорту ПІІ, 1990-2012, млн. дол. США

Рис 1,2 побудовано за даними: [UNCTAD Statistics](http://unctad.org/en/Pages/DIAE/World%20Investment%20Report/Annex-Tables.aspx) // <http://unctad.org/en/Pages/DIAE/World%20Investment%20Report/Annex-Tables.aspx>

Лідуючу роль в означеній тенденції відіграє Китай. Так, за період з 2004 по 2012 рр. відтік ПІІ з Китаю зріс фактично з нуля до понад 100 млрд. дол. США за рахунок, зокрема, стимулюючої національної політики як щодо приватного капіталу, так і інституціональних інвесторів [14]. Аналогічні тенденції спостерігаються і в інших країнах із зростаючими ринками. Такі зміни дозволяють зробити два важливі висновки. По-перше, причинами прискорення виводу капіталу з країн традиційно стають внутрішні проблеми економічного чи політичного характеру, що обумовлює «втечу капіталу». По-друге, посилюється фактор інтеграції національних ринків країн, що розвиваються, до глобального фінансового ринку. Це й обумовлює нові можливості бізнесу щодо диверсифікації та інвестиційної експансії.

Визначальною умовою активізації інвестиційної та, в цілому, економічної діяльності, є сприятлива державна система регулювання підприємницької діяльності та високий рівень захисту прав власності, оцінка яких в розрізі країн щорічно подається у звіті «Ведення бізнесу» [16]. Міждержавна диференціація показників за даним рейтингом подана в таблиці 2.

Таблиця 2

Оцінка умов ведення бізнесу, 2013 р.

	США	Китай	Японія	Німеччина	Франція	Великобританія	Бразилія	Росія	Італія	Індія
Створення підприємства	20	158	120	111	41	28	123	88	90	179
Отримання дозволів на будівництво	34	185	91	12	92	27	130	178	112	182
Підключення до електропостачання	13	119	26	3	42	74	14	117	89	111
Реєстрація власності	25	48	66	81	149	68	107	17	34	92
Доступність кредитів	3	73	28	28	55	1	109	109	109	28
Захист прав інвесторів	6	98	16	98	80	10	80	115	52	34
Оподаткування	64	120	140	89	52	14	159	56	138	158
Здійснення зовнішньоекономічної діяльності	22	74	23	14	36	16	124	157	56	132
Забезпечення виконання контрактів	11	19	36	5	7	56	121	10	109	186
Дозвіл неплатоспроможності	17	78	1	13	46	7	135	55	33	121
Простота ведення бізнесу	4	98	27	21	38	23	116	92	65	134

Складено за даними: Doing business 2014 [Electronic resource] // Access mode: <http://www.doingbusiness.org/~media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-reports/English/DB14-Full-Report.pdf>

Аналіз складових рейтингу, що відображає умови започаткування та ведення підприємницької діяльності відображає суттєві розбіжності між групами розвинутих країн та зростаючих економік. Якщо загальний рейтинг першої групи варіюється в

інтервалі 4-65 місяця рейтингу, то країни із зростаючими ринками мають значно нижчий рівень досконалості інституціональних умов функціонування бізнесу – 92-134 місяця. При цьому, найбільш суттєві обмеження бізнесу в Китаї стосуються започаткування бізнесу та отримання дозвільних документів. Зокрема, для отримання дозвіл вів на нове будівництво необхідно 270 днів (порівняно із 91 днем в США, 88 – у Великобританії). В Росії основні проблеми також стосуються часу та складності започаткування бізнесу, отримання дозволів на будівництво, організації та ціни здійснення зовнішньоекономічних операцій. Щодо останніх, відставання від розвинутих країн за кількістю днів здійснення експортно-імпортних операцій, середньостатистичною ціною контейнера товару – приблизно дворазове. В Бразилії складніша, порівняно з іншими, система сплати податків, зокрема, – 2600 год. На рік витрачається на сплату податків (порівняно із 110 год. У Великобританії, 175 в США). Для Індії, що посіла останнє, 134 місце серед країн, що аналізувались, найбільш проблемні, крім вже згаданих, – дотримання умов виконання контрактів. Отже, заходи сприяння підприємницькій діяльності в групі країн із зростаючими ринками передбачають подальшу дерегуляцію та спрощення адміністративних процедур.

Іншим важливим питанням досягнення високого рівня міжнародної конкурентоспроможності країн є рівень інноваційної діяльності, що може бути визначена за глобальним індексом інновацій [17]. Методика розрахунку індексу передбачає врахування 80 індикаторів, що дозволяють оцінити як рівень науково-технологічного потенціалу, так і ступінь його реалізації. В 2013 р. дослідженням було охоплено 142 країни світу, що виробляють 99,5 % світового ВВП, та об'єднують 95 % населення світу. До десятки лідерів, яку в черговий раз очолила Швейцарія, увійшли Великобританія (3 місце), США (5 місце). В цілому, можна констатувати, що всі країни, що аналізуються в статті мають показники інноваційності – вищі за середні в рейтингу. Країни посіли наступні місця – Німеччина – 15, Франція – 20, Японія – 22, Італія – 29, Китай – 35, Росія – 62, Бразилія – 63, Індія – 64. Варто зазначити, що динаміка інноваційності країн із зростаючими ринками останніми роками позитивна. Так, за даними дослідження, Індія посіла третє місце за рівнем інновацій країн із рівнем доходів, нижчих за середній. Разом з тим, реалістичність амбіційних національних стратегій випереджаючого зростання напряму визначається якісними інноваційними зрушеннями, системною та багаторічною політикою прискорення науково-технологічного розвитку, що демонструє достатньо успішний результат КНР.

В контексті досить активної участі країн – лідерів глобального економічного розвитку в процесах транс націоналізації та з метою додатково оцінити рівень їх технологічності порівняємо галузеву приналежність ТНК, походженням із групи розвинутих країн G-7 та BRIKS (рис. 3,4). В даному випадку, відмінність в спеціалізації країн є суттєвою. Свої конкурентні позиції розвинуті країни забезпечують експансією середньо- та високотехнологічних галузей, в числі яких, – автомобільна промисловість, телекомунікації, транспорт, фармацевтика.

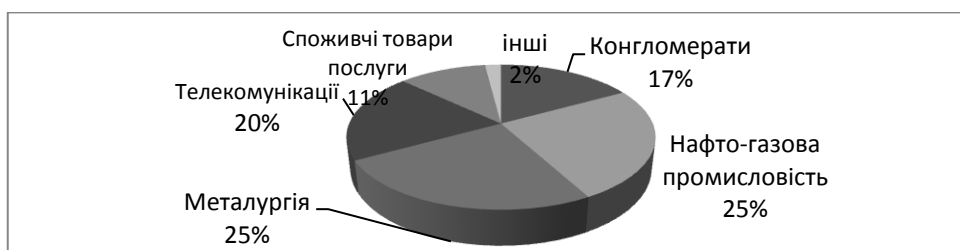

Рис. 3. Галузевий розподіл діяльності корпорацій з країн BRIKS серед 100 найбільших нефінансових ТНК

В країнах із зростаючими ринками близько 70 % ТНК спеціалізуються на виробництвах другого-третього технологічних укладів, – металургії, нафто-газовій промисловості тощо. Таким чином, досягнуті рівні економічного зростання значною мірою обумовлені використанням значною мірою факторів ресурсного забезпечення, що обумовлює їх недовгостроковий характер та потребує глибокої структурної трансформації національних господарських систем.

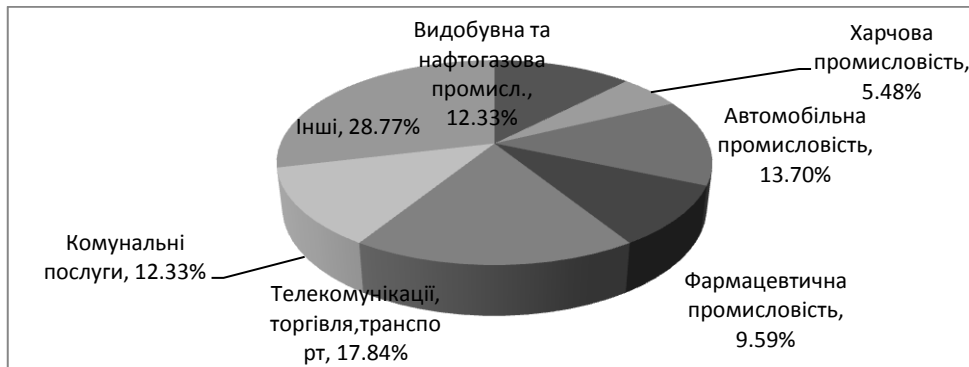

Рис. 4. Галузевий розподіл діяльності корпорацій з країн G-7 серед 100 найбільших нефінансових ТНК

Рис. 3,4 побудовано за даними: Global 2000 Leading Companies [Electronic resource] // Access mode: <http://www.forbes.com/global2000/>

Висновки. Останні два десятиліття розвитку світового господарства характеризуються посиленням економічних позицій країн із зростаючими ринками. Це відобразилось, зокрема, входженням останніх до десятки світових лідерів економічного зростання. Однак, якісні характеристики факторів, структури та якості економічного зростання країн із зростаючими ринками залишаються суттєво відмінними від розвинутих країн. Залишаються недостатніми в емерджентних економіках рівні розподілу ВВП в розрахунку на душу населення, що свідчить про значно нижчий рівень життя та обмежує дію ендогенних факторів економічного зростання. На тлі прискорених темпів інтеграції країн із зростаючими ринками до світового господарського, інноваційного, інвестиційного простору, залишається недосконалою їх структура економіки.

Специфіка процесів міжнародного інвестування в посткризовий період відображає підвищення ваги країн із зростаючими ринками в структурі світових інвестицій, які акумулюють вже близько половини сукупного обсягу останніх. Зміни галузевої структури світових прямих іноземних інвестицій відобразили скорочення частки послуг на користь добувної та обробної промисловості, передусім, за рахунок фінансової складової.

Досягнення передумов стійкого та довгострокового економічного зростання країн з емерджентними ринками потребує урядової політики формування, передусім, сприятливих інституціональних умов. Збереження лідерства в глобальному вимірі можливе за відходу від ресурсомістких моделей економічного зростання на користь переважного використання інноваційних та креативних факторів. Переваги та соціальна результативність ліберальної моделі економіки в довгостроковому періоді невід’ємна від повноцінного розвитку демократії та свободи в політичній площині, поглиблення яких посилює свою актуальність для країн із зростаючими ринками.

Список використаних джерел:

1.Бродель Ф. Динамика капитализма / [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://www.archipelag.ru/izdaniya/brodel_kapitalizm/

2. Валлерстайн И. Конец знакомого мира: Социология XXI века / Пер. с англ. под ред. В.И. Иноземцева. – М.: Логос, 2004. – 368 с. http://yanko.lib.ru/books/cultur/vallerstayn-konec_znakomogo_mira-81.pdf
- Кочетов Э.Г. Глобализация и эволюция государственных форм / [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://kochetov.viperson.ru/wind.php?ID=655674&soch=1>
3. Неклесса А. Рахоеconomicana: гэоэкономическая система мироустройства / [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.archipelag.ru/geoeconomics/osnovi/universe/system/>
- Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек / [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.nietzsche.ru/influence/philosophie/fukuama/>
4. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / Хантингтон С.; [пер. с английского Ю. Новикова и Т. Велимеева]. – М.: АСТ, 2003. – 603 с.
5. Dunning J.N. The Eclectic Paradigm of International Production: A Restatement and Possible Extension / J.N. Dunning // Journal of International Business Studies. – 1988. – Vol. 19. – N 1. – P. 23–41.
6. Айзенштейн Е.Ю. Транснационализация как фактор формирования международного геоэкономического пространства / [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/KNP/159/knp159_76-78.pdf
7. Шимаи М. Роль и влияние транснациональных корпораций в глобальных сдвигах в конце XX столетия // Проблемы теории и практики управления. – 1999. – № 3. / [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://vasilievaa.narod.ru/ptpu/5_3_99.htm
8. Transnational Corporations. – Volume 8, Number 2, August 1999. – Special issue: forty years of international business scholarship: from Dunning and Vernon to globalization / [Electronic resource] // Access mode: http://www.unctad.org/en/docs/iteit12v8n2_en.pdf
9. Ramamurti R. What have we learned about emerging-market MNEs? // Copenhagen Business School. — October 9-10, 2008 / [Electronic resource] // Access mode: <http://www.gdex.dk/ofdi/68%20Ramamurti%20Ravi.pdf>.
- Гезалов А.А. Глобализация как социальная трансформация [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.intelros.ru/readroom/vek-globalizacii/-1-9-2012> World Investment Report 2013 / [Electronic resource] // Access mode: <http://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=588>
- G. Andrew Karolyi, David T. Ng, and Eswar S. Prasad The Coming Wave // Finance & Development – June 2013 – Vol. 50/ – No. 2/ [Electronic resource] // Access mode: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2013/06/karolyi.htm>
10. UNCTAD Statistics // [Electronic resource] // Access mode: <http://unctad.org/en/Pages/DIAE/World%20Investment%20Report/Annex-Tables.aspx>
11. Doing business 2014 [Electronic resource] // Access mode: <http://www.doingbusiness.org/~media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-reports/English/DB14-Full-Report.pdf> The Global Innovation Index 2013 // [Electronic resource] // Access mode: <http://www.globalinnovationindex.org/content.aspx?page=gii-full-report-2013#pdfopener>
- Global 2000 Leading Companies [Electronic resource] // Access mode: <http://www.forbes.com/global2000/>